

Tomáš Heller: Vývoj rasové teorie v českých zemích za druhé republiky v Československu

Posudek diplomové práce

Předkládaná práce má určitou koncepci a záměr, které se ne zcela daří naplnit. Pokud autor deklaruje v úvodu, že se chce soustředit na prověření hypotézy, podle níž zdroje druhorepublikového antisemitismu nebyly lidové, ale ekonomické a tuto snahu replikuje též v závěru, pak je třeba říci, že se minul s názvem práce. Prověřování lidového či ekonomického charakteru antisemitismu jednoduše nesouvisí s vývojem rasové teorie. Navíc ani takto stanovené následné téma se v analýze nedaří udržet a rozvinout. Že má Heller problémy se stanovením základní otázky a přístupu ke své práci, o tom nás přesvědčuje i v dalších pasážích Úvodu. Autor totiž zcela pominul stanovení metody, ač mu věnoval jednu podkapitolu. (S. 10nn.) Plete si totiž stanovení metody, tedy popis přístupu k tématu a způsobu zpracování, aby namísto toho vypočetl zdroje a druhy zdrojů, z nichž chce čerpat. Výčet zdrojů dále potvrzuje pochybnosti ze slibovaného výzkumu rasové teorie. Publicistické pořady typu Historie.cs či vzpomínky pamětníků nesvědčí o vhodné volbě. Výběr literatury, kde naprosto chybí tituly z dějin idejí, tuto slabinu posiluje. Chybí dokonce i rozbor dobových antisemitských textů, na nichž by autor mohl dokládat nejen projevy stoupců českého rasismu a antisemitismu, ale zároveň rozebírat jejich argumentaci a nástroje propagace (ani v přehledu literatury kupříkladu nenajdeme nejvýraznější antisemitský text období druhé republiky, brožuru Jana Rysa Rozsévače Židozdednářství metla lidstva).

Co v textu dále prezentuje, to je kombinace politických, právních a hospodářských dějin, prokládaná dobovými reflexemi, ať novinářskými, ať zprostředkovanými vzpomínkami pamětníků. Práci nelze upřít jistou systematickostí, snahu o postižení základních vývojových komponentů. Při jejich formulaci je autor značně poplatný zpracované odborné literatuře. Úvodní obsáhlá část představuje historický prolog celé práce, popisující vývoj domácí i zahraniční politiky na cestě k Mnichovu, česko-německé vztahy za první republiky, dramatické události bezprostředně předcházející Mnichovské dohodě. Čteme v těchto kapitolách škálu argumentů, které vytváří určitý komplexní obraz historického děje, ale marně v něm hledáme stopy předpokládaného záměru českého antisemitismu.

Navíc je třeba upozornit i na místy nespolehlivou práci se zdroji. Pokud autor odkazuje na reportáž britského novináře Morrella I saw a crucifixion, která vyšla v roce 2002 i česky, pak je poněkud nevysvětlitelné, proč přejímá její citát z dobového českého tisku, patrně z recenze či parafráze této práce? (S. 27)

Následující kapitoly obsáhle a detailně přibližují politický, sociální a ekonomický vývoj druhé republiky. Opět můžeme ocenit snahu o přehlednost. Snaha o postižení šířky vývojových aspektů jde ovšem nadále na úkor základního tématu. Je to na pováženou i v řešení podtémat, která přímo vybízí k provázání alespoň s obecnější židovskou tematikou, z níž by se dala vyvodit některá stanoviska k možnému antisemitismu. Autor věnuje kupříkladu vcelku významnou pozornost otázkám utečenců z českého pohraničí, ale nikde se nedoslechneme o masivním přílivu židovských uprchlíků z nacistického Německa po roce 1933, kteří byli nyní nuceni k druhé emigraci. (S výjimkou marginální poznámky, že Ústav pro péči o uprchlíky neměl zájem o jejich integraci.) Přitom vládne i společenský

přístup k této židovské imigraci by nepochybně měl být v textu alespoň reflektován, nemluvě o tom, že k problematice existuje vynikající práce – M. Frankl, K. Čapková: Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938, Pha 2008.)

Místy ve výkladu zaznamenáme též faktická pochybení a nejistoty. („Beneš se rozhodl abdikovat na funkci prezidenta 5. 10. 1938 a jeho posledním krokem v úřadu bylo jmenování úřednické vlády, do které jmenoval generála Syrového.“ [s. 32] – Autor si nevšiml, že generál Syrový zastával premiérský post již od 22. září, akt, o kterém mluví, je ustavení rekonstruovaného Syrového kabinetu.)

Autorovi se nepodařilo tyto přehledové kapitoly propojit se samotným hlavním tématem práce. Problematika antisemitismu je v textu otevřena až ve zvláštním oddílu, začínajícím na straně 51. Přístup k jeho řešení nicméně zůstává stejný jako v předešlém textu. Autor popisuje základní vývojové linie českého nacionálně motivovaného antisemitismu, které kombinuje s odkazy na aktivity židovského hnutí v českých zemích a Československu. Soustředěná pozornost je věnována situaci Židů za druhé republiky, opět v celé škále pohledů. Autor se tak snaží zprostředkovat věrohodnou informaci strukturovaným přístupem, kdy sleduje židovskou otázku z pohledu ekonomického, žurnalistického (cenzura a Židé), zákonodárského, správního (protižidovská opatření) atd. atp. Z této škály paradoxně vypadávají nejmarkantnější projevy antisemitského tlaku, kdy se čeští fašisté v listopadu 1938 uchýlili k útokům na synagogy a židovské obchody v reakci na Křišťálovou noc v Německu. Skutečnost, že vypadne takto podstatný moment blízký tématu, si lze vysvětlit právě snahou po postižení strukturálních problémů vývoje a jen jakousi povrchní, rozptýlenou pozorností projevům antisemitismu jako takového. V důsledku se pak vytváří dojem, že se autor spíše snaží prověřit fašistický charakter druhorepublikového režimu nežli český antisemitismus, tím méně vývoj rasových teorií. Jakoby průkaz charakteru režimu sám o sobě měl vypovídat o úrovni rasismu a antisemitismu v českých zemích. A proto mimo logiku tématu a vymezeného záměru práce autor v Závěru shrnuje: „Volba pravicového autoritativního režimu v ČSR za druhé republiky měla dle našeho názoru, který jsme potvrdili v této diplomové práci, své odůvodnění, protože umožňoval vládě výhodnější jednání s Německem a zároveň zajišťoval přímější podmínky pro řešení vnitřně politických problémů, které přišly jako následky s Mnichovem.“ (s. 71)

Závěrečné hodnocení práce není jednoduché ani jednoznačné. Autor předložil svým způsobem komplexní historickou studii, v níž si ale nedokázal ujasnit zřetelnou koncepci pro zpracování zvoleného tématu českého antisemitismu, když na v názvu avizovaný vývoj rasových teorií zcela rezignoval. Samo užší téma je zpracováno fragmentárně a ne dosti přesvědčivě.

Práci je možno připustit k obhajobě, nicméně z těchto důvodů navrhuji odvodit z průběhu samotné obhajoby, zda ji bude možno klasifikovat alespoň jako dobrou.

V Hýskově 1. 9. 2018

Posudek zpracoval

Prof. Mgr. Vratislav Doubek, Dr.